

Олена Дуць-Файфер

Ягайлоньскій Університет / Uniwersytet Jagielloński

Росия – міфічна країна: компенсаційна роля уявлень о російскости в лемківських культуровых текстах¹

Abstrakt

Rosja – mityczna kraina: kompensacyjna rola wyobrażeń o rosyjskości w łemkowskich tekstach kulturowych

W artykule została podjęta próba rozpoznania i przedstawienia konstruktywów wyobraźniowych zawartych w łemkowskich tekstach kultury, głównie w piśmiennictwie, które odnoszą się do Rosji i rosyjskości. Kluczową rolę w tworzeniu konstruktywów wyobraźniowych odegrały uwarunkowania geopolityczne i kulturowe kształtowania się łemkowskiej tożsamości etnicznej. W tekście wyodrębnione zostają swoiste hipostazy rosyjskości, konkretyzujące się w łemkowskim dyskursie tożsamościowym: mit sprawiedliwego i dobrego cara, obrońcy prześladowanych Rusinów oraz wizja Rosji jako krainy dobrobytu. Przedstawione są osobowe/ personalne oraz tekstowe przykłady wpływu tych mitów. Opisane zostały utopie społeczne zbudowane na ich bazie. Wskazano też na konsekwencje politycznej interpretacji tych mitycznych i kulturowych obrazów dla losów całej społeczności łemkowskiej.

Słowa kluczowe: literatura łemkowska, mity, Rosja, rosyjskość, kompensacja

¹ Тот текст ест переведеном з польского языка і розшыреном версийом статі заміщеной в книзі дедикуваній проф. Василюви Шукінови (Duć-Fajfer 2022).

Abstract**Russia as a Mythical Land: The Compensatory Role of Ideas about Russianness in Lemko Cultural Texts**

The study attempts to identify the imaginary constructs presented in Lemko literature referred to Russia and Russianness. Social and geopolitical conditions of the formation of the Lemko ethnic identity played a key role in their creation. In the text the hypostases of Russianness, concretizing themselves in the Lemko identity discourse, are singled out: the myth of the righteous tsar – the defender of persecuted Ruthenians and the vision of Russia as a land of prosperity. Personal and textual examples of the impact of these myths are presented. Social utopias built on their basis are described. The consequences of the political interpretation of these mythical and cultural images for the fate of the entire Lemko community are indicated.

Keywords: Lemko literature, myths, Russia, Russianness, compensation

Цілю сесого тексту єст розпознания в можливі шырокій обшыри лемківской текстуальности видимой присутности і форм єдного з найважнійших конструктів в достоменностьовым просторі, взглядом якого лемківскіст ся локувала і утверждала, головні при початку процесу концептуалізуваня спільноты. Называючы го російскістю, узнаю за своєрідну іпостазу уявного быту, што формувала ся і фунгувала в обшыри прониканя ся міфу, ритуалу, релігійных і політычных ідей, домінуваня і выключаня, завлящын і конверсий. Мож бы іщы дале розвивати тот шор амбівалентий характерных для пограничных бытів, але ходит ту головні о зазначыня, што динаміка форм присутности російского простору в лемківским тексто-уявным світі інспірувана была вельоаспектово і амбівалентні. Розпознати ей мож в таким обсягу, на якій дозволят симптоматычне чытання текстів і контекстів діючих на даным історичным, геополітычным, культуровым ґрунті.

Стосуючы деякы синтезуючы упрощыня, вказати треба на два головны чынники, што мают основну функцію в творіню ідеї російскости і ей значыня для лемківской достоменности. Першы з них окрислений был першорядном рольом, яку в формуваню достоменностьовых візий і проєктів одограли священники, формальні грекокатолицкы, ідеово православны. Другій чынник выникал з геополітычного фактора і вплил

на функцію російськості в творіню опозиційних до домінуючих, завлащаючих ідеологій/ дискурсів, так польського, як і українського².

1. «Білий цар»: сила міфу – міф сили

Найпростіше хыбаль буде одкликати ся до Елядого, жебы сутьово окри-слити міфічне думаня, тыпове для релігійных люди, як беруче ся з по-требы приниманя світа і чловечой долі як сенсовных, тырвалых, спра-ведливых. Світа, што ма свій, установлений през міцный, сакральний центр порядок. О тырвалости такого думаня розважат Лешек Колаковскі (Kołakowski 1994). Бесідуячы о лемківській літературі, конфронтуеме ся з глубоко вкоріненыма і розбудуваныма міфізациями, маючыма джерело так в народным світоогляді, як і в релігійным вызначнику достоменности формуваным през духовых вождів народа/ народу. Глубока віра в тото, же істніе деси серед міцных того світа справедливый володар/ опікун/ отец, што задбат о свій нарід (Himka 1980, Hołda 2008), не могла односити ся до реалньї володіючых замешкуваныма през Лемків обшырями мо-нархів, прото же конотуваны они были як культурово, а головні релігійні чужы. В однесію до домінаційных діянь, уніфікуваня силом декретів «схізнатыцкых» обшыри зо структурами і взорами католицкого Костела, Русины з бескідских сел пасивні або чынні ся операли/ бунтували³. Уявліня о міцным оборонці переслідуваных і гнобленых Русинів керу-ваны были гу православному сходови⁴. Зміцнила іх і придала ім ідеово-го конкрету ідеологія панславизму, яка трафляла на барз податный ґрунт в цілій славянській обшыри, головні в православных краях.

Лемківска текстуальніст, творена на основі тых міфічных і ідеологіч-ных уявлінь, утырвалила деякы персональны фігуры і візіі спільнотовой

² Тоты квестіи сут шыроко розвинены і удокументуваны в однесію до другой половыны XIX ст. в монографіі мойого авторства (Duc-Fajfer 2001).

³ Можна ся гев одкликати хоц бы до знаного, тырваючого понад 100 років спору о тылицку церков (см. Веґунек 1914, 71–75; Bendza 1980), непринятя на тій території розпоряджынь Синоду Замойского, выповіді авторів XIX-вічної лемківской літературы, приводжены в мойй праці (Duc-Fajfer 2001, 117) о понижаючых консеквенциях унії, ци вкінци до знаных поворотів / конверсий на православіе в I половині XX ст.

⁴ О міфічній фасцинаціі Карпатских Русинів Росийом пише м.ін. Лев Василевскій (Васи-левскій 1914).

памяти, што выражают сесу тугу і надію на опіку царя над спілплемінныма з цілым рускым народом Руснакамі в Карпатах. Найбарже безпосередньо і дослівно дае сведоцтво тым уявліням постать Михаіла Грынды (1804-1855), Лемка зо Шляхтовы, што в 1849 р. возгавил «делегацию от карпаторусского народа», яка подала ся до Петербурга з «вірноподаническим челобитием – на предмет подачи императору прошения русских из Карпат о опіку над ними и защиту» (Забытий бунтарь 1960, 90). Грында был учителем в єдній з сельских шкіл на Пряшівській Руси, де перенесли ся його родиче, коли был іщы дітином. Окрем рідного руского знал іщы малярскій і французскій языки. В 1949 р., подібні як вельо Русинів жыючых в границях Австро-Мадяр, з ентузіазмом і надійом витал одділы царской арміі під командуваньом фельдмаршала Івана Паскевича высланы на поміч Францови Йосифови І в борбі проти малярскому повстаню. Был одраз взятый през тото войско як закладник з функцийом тлумача. Неодолга добровільні принял ся до войсковой службы, остаючы при штабі, де одповідньо приготовлювал ся до місії, яку мал выконати. Делегация до царя Миколая І од Карпатских Русинів, якій проводил Михаіл Грында, дотерла до Петербурга в грудни 1949 р. Цар єднак ей не принял, не хочычы, як ся думат, класти тіни на свої добры реляции з цисарьом Францом Йосифом І. Незалежні од того, делегация была добрі принята в Петербургу, забезпечено ій одповідні бытовы условия, а Грында рішыл остати в столиці імперіі. В 1850 р. принял православіє. В 1854 р. опубликувал книжку *О Лемках и других народах российских по роду и племени*⁵. Притягла она увагу царской жандармеріі, узнана за бунтівничу, в ефекті чого Грында был в 1855 р. арештуваний і зосланий на Сибір. В часі ревизіі найдено в него проект Русской Народной Рады і трактат о русском крепостном праве⁶. В дорозі на Сибір скінчыл свое жытя самоубийством.

Тяжко без близшых досліджынь потвердити інформації, які маме о лемківскым «забытым бунтівнику». Для сесых розважань неє то аж так важне. Грында ввошол як деякій символ, перефільтруваний през роки

⁵ В статі, з якої беру інформації (Забытий бунтарь) подано при згадці о тій книжці (Сиб., типография университетская). Подля мого знаня, дотепер не были ведены докладнішы досліджыня в однесію до Михаіла Грынды, зато тяжко ся однести до вірогідности поданных фактів.

⁶ Подля інформацій зо статі (Забытий бунтарь, 91) тот трактат был найдений в архівах жандармской охороны в Петербургу і опубликуваний в 1934 р. в Москві.

текстуальних свідочств і маніфестів, до сталого достоменностьового репертуару/ канону Лемків⁷. Стал ся він фігуром той обшыри історичных постав, з помічу якої інтерпретуваний ест цілий процес лемківського ставаня ся в опозиції до завлащаючых го народовых проєктів (Duc-Fajfer 2015).

Свідочством основного повязаня достоменностьовых уявлінь о своїй рускости з царьом можут быти дидактычны книжочки для діти авторства ХІХ-вічної «дамы лемківської літературы», Клавдії Алексович. Тоты книжочки скеруваны были головні до «панянок» з лемківських клібаний (од «малюток» до 12 років), будучых матери виховуючых інтелігентів – патріотів. Серед вельох повчаючых примірів стосовного поведіня і властивых моральных постав, вміщають они тіж такы фрагменты, як выповід паролітньої Лядзі, героїні тых книжочок:

[...] паннуса Лядзя... то ты нѣмка?!

– Нѣт!! я русска! Тато русска! Мама русска! Дядя русска! Тета русска! мы всѣ русска! [...] а тамъ далеко, далеко... есть царь русскій, такой великій... мощный ажъ страхъ! Дѣти суть мали... а ляльки яки прекрасни мають!... [...]

– Якъ буду велика, поѣду тамъ... (Алексовичъ 1909, 38).

Інчим, до теперішнього часу маніпуляційні выкорыстуваным, образом віры Лемків в царську опіку над рускым народом в Карпатах, што ся ей колиси дїждут, ест візія ентузіязму проявляного през Лемків на вид машеруючых царських войск. Вражыня і надія, яка возникла в смотрячых на тоту «руську» могучіст, мала перетырвати през десятки років, чым тлумачыло ся – і дале ся часто тлумачыт – протиставліня ся Лемків українізації, ци як то видят прихыльниuky той інтерпретації, гамуваня розвита української народовой свідомости на Лемковині⁸. Лишаючы в тым

⁷ Вказує на того присутніст Грынды в основных інформаційных опрацуванях о Лемках/ Русинах, таких як енциклопедії (Horbal 2002a; Пантеон 2008; Горбаль 2010; Гринда 2013).

⁸ Така зїдеологізувана візія лемківського русофільства популяризувана ест не лем в українських, але тіж в вельох польських текстах. Знаным приміром сут тексты Тадеуша Ольшаньского в часописі «Magury». Ольшаньскій пише м.ін. «Najpierw w 1770 r. korpus Drewicza walczył w beskidzkich dolinach z konfederatami Pułaskiego, następnie w latach 1799 i 1813-14 armie rosyjskie podążały tędy na pola bitew Europy Zachodniej. W niewiele lat potem, w 1821 r. Aleksander I bawił przez kilka tygodni w Bardejowskich Kupelach, żywo interesując się miejscową ludnością ruską i ofiarując znaczną sumę pieniędzy na remont jednej z cerkwi. W ćwierć wieku później przez Łemkowszczyznę raz jeszcze maszerowała armia rosyjska

місці ідеологічне використання той візії, треба вказати, же остала она выражена і утврвалена в лемківській літературі дост яскраво. Приміром може быти гев постать Діда Николая Щербы з оповіданя Ваня Гунянки⁹. Більше як вісемдесятьолітній старец од років жеде на російскы войска. Выбух I світової войны приймаєт з радістю і надійом на сполніня своїх мрий.

Коли наш дідо Николай был собі так 15-рочным хлопчиском, то в селі были русски солдаты. На мадьяры шли через нашы лемковскы села в Кошутову войну и отдыхали в селі. Добри дідо памятаєт, як наварили в великих котлах мясива и кашы и ціле село накормили. Бо то была каша! И нич не треба было, лем «Вірую» знати:

– Ты русский? – звідуюєся солдат.

– Та русский, – отповідаєт Николай.

– Хорошо, молодец! Чого хочеш? Каши? Мясa? Хліба?... – звідуюєся. Николай ани не знаєт, чоґо просити, бо и каша добра, и мясo уж рок не пробувал, а хліб – ліпший от нашой паскы. Дали му всього. а як шли зо села, то повідали, што скоро вернутя и заберут всіх русских...

И ждал Николай Щерба тых добрых солдатoв: пропаробчил, оженился, а русских ніт; уж його діти выросли, а русских ніт; уж почал старітися, а русских ніт; и почал Николай Щерба тратити надію. Молился каждый день, штобы не помер ище так долго, покаль не узрит русских солдатoв на власны очи. И коли днеска почул, што война, забило в старой дідовой груди русске сердце.

– Придут козаки! Нашы, русски козаки! [...]

То долго не затягне. Козаки, як чорты. За дві неділи ту будут. То лем тот знає, кто виділ Козаков на конях. А правду гварил тот бородатый козак: «Придеме, гварит, и забереме вас!» И идут, уж идут!

Подсмівувался дідо, повеселіл и помолоділ (Гунянка 1945a, 15).

– czterema szlakami szły na Węgry pułki Paskiewicza. Towarzyszył im Mikołaj I, który po przeglądzie wojsk pod Duklą odprowadził je następnie przez Żmigród i Krempną do przełęczы pod Grabiem. [...] Czy można się dziwić, że ta wspaniała armia ze swym „białym carem”, armia mówiąca niemal tym samym językiem i wyznająca tę samą wiarę [...] wywarła na łemkowskich górалach tak wielkie wrażenie?» (Olszański 1990, 38). Полеміку з том візіюм веде в тым самым чыслі часопису знаний лемківській творця, Петро Трохановскій (Trochanowski 1990).

⁹ Псевдоним Димитрия Вислоцкого, одного з найважніших лемківських авторів межджевенного періоду.

В оповіданню доходить до верифікації той візії. За справом доносу священника Українця старец трафлят до Талергофу, де вмерат. Гунянка в своїм часі ма уж інчу візію російскости. В постаті Щербы хотіл унаочнити, подібні як Трохановскій (прип. 7), ідеологічне выкорыстуваня міфічного уявлія о російській могуцости і опіці проти Лемкам і їх достоменности.

2. Країна богатств і гойна

Хоснуючы синтезуюче скорочыня, можна речы, што в міфі Росіі Лемкы компенсували свої найміцнійше одчуваны «упосліджыня». Попри політычній домінаці найбарже сутьвовом обшырю браку была маюча рангу вызначніка лемківской долі – біда, в значыню нужды, материяльного недостатку. На тым топосі сконструуваный ест лемківскій автостереотып, а рівночасно вказуваны сут способы компенсуваня того браку або його перемаганя. Попри ідеовых компенсаціях, протиставляючых материяльній нужді духове і моральне богатство, шыроко розбудуваны были образы вандруваня за хлібом, так реальны, як і тоты міцно выімагінуваны. Такы як раз імагінаціі односілы ся до Росіі, Москвы, Уралю, Сібіру.

Вартат зас привести примір з текстів для діти авторства Клавдіі Алексавіч. В едній з ей книжочок, в якой фабулі переплітают ся басньовы і реалістычны сюжеты, ест розділ *Юрко в Москвѣ*, де вказано народны уявлія о добробыті/гойні. З нагоды царской коронаціі каждый полонник, што привандрувал до Москвы, доставал бундзик, а в ним:

Юрко беретъ, розвязуетъ, а то, Господи: скрутокъ колбасы, бохончикъ хлѣба и кружка бѣлая, розкрашенная съ царскимъ гербомъ – та пѣдставляе пѣдъ чопъ и спрашивае: прошу пана, скѣлько ся належитъ?

Паничъ скричалъ: ты дуракъ, милостивѣйшій Государъ заплатилъ! Пей сколько хочъ! (Алексавіч 1912, 40-41).

На тым самым міфі, але уж на інчыім ідеологічным ґрунті, креуе свою візію раю на землі Димитрій Вислоцкій (Гунянка). Во спомненым уж оповіданню *Стары и Молоды* доконуе він розрахуваня зо старыма лемківскыма забобонами і думаньом основаным на традиційній реліґійности, зацофаню, вірі в страхы, протиставляючы старым (до яких належит

спомнений уж Дідо Щерба) молодых, яки чытают книжки, знают, што ся діе в поступовым світі, піднимают рішыня, што нарушають традиційны ерархії. През старых узнаваны были за большевиків-перевертнів. Брали они жытя в свої руки і часто лишали рідне село, до якого з часом присылали інформациі о своїм щестливым і достатнім жытю:

Писал Петро о Сибири:

«Я переіхал всю Сибирь от Урала до Владивостока, и, хоц я знал с книжок, што Сибирь край великий и богатый, но коли я виділ тот край и його богатство на власны очи, то переконало!, што в книжках тото описати немож, а тым меньше в писмі. Скажу лем, што Сибирь край великой будучности. У нас ніт процессов о межу, не бьются и не убиваются за кусок земли, бо той земли, и то урожайной, для всіх нас надост. Ніт в родині несчастья про землю. Родина працуе разом, согласно, мило. И народ ту добрый, не обижат еден другого так, як у вас из-за куска земли або куска хліба, так як у каждого земли и хліба поддостатком. Русскы люде помогут всякому доброму чоловіку. И народ ту здоровый и кріпкий, як здоровый и кріпкий сибирский воздух. Сколькo то людей померат у вас на сухоты. А у нас, в Сибири я не встрічал чоловіка хворого на сухоты, так як у нас воздух сухой, здоровый. Если котрому из вас приходится ділити родну землю, то не дільте на «полчвертки» и «осмины», оставте одному грунт, а другой най старатся достатися в Сибирь. Если у кого ніт земли, а ест охота працювати на землі, най приходит ку нам... – и т. д.

И запала в голову молодым Сибирь. Уж пишут в редакции русских газет, пишут организациям, патриотам, штобы даяк старались о дозволение на эмиграцию в Сибирь (Гулянка 1945а, 79–80).

Гулянка бо, одмітуючы стары міфы, креуе новый, основанный тіж на уявліню о Росії – шырокій і могучій – але уж совітській, де добробыт не залежыт од доброго царя, лем є результатом комуністычного раю, якого утопійну візію крислил з перспектывы лівіцьово наставляной лемківской еміграції в Америці. Цілый III Акт в сценічній штуці *Петро Павлик* (Гулянка 1945б) розгрыват ся в колхозі на Лемковині, де уява Гулянки лучыт стереотыповы лемківскы реалия з колхозовом утопійом спільноты, рівности і добробыту. Наголовковый герой штукуы, вандрівный дротар зо Шляхтовы вельо виділ, всяди был, вшытко зна. В I Акті усвідамлят Лемкам зацофаня, в яком жыют:

Ходил я дост по світу, як вы знате сами [...]
Но не был я в таком краю, окрем ту нашого,
Где бы люде не цинили достоинства своего,
Цілували панам руки, рабскы ся кланяли –
И, штобы так горько-тяжко, як мы, бідували... (Гунянка 1945б, 218).

Ту тіж розвинена і зміцнена на новій ідеологічній основі остає добрі Лемкам знана візія щестливой країны званої Російом:

За горами за лісами, на Русской ровнині –
Гет в России и Сибири, и на Україні
Уж всі люде хліба мают и не голодуют,
Бо пришли уж до розума – иначе газдуют;
Не ділят уж веце поле на маленькы смужкы,
А до въедна сполучили розорваны кускы,
Наробили чудных машин, меджы розорали
И зробили собі поля, як лем паны мали (Гунянка 1945б, 214-215).

В кінцьовым ефекті (Акт III) тот рай на землі стає ся тіж участю Лемковины. Мусит єднак довершыти ся (в II Акті, якій проходить в пеклі) розрахуваня з панами, священниками і фашыстами. Гумор, фантазіюваня і ідеологія мали трафляти в мрії і уявліня народа. Натоміст для інтелігенції Гунянка творит публицытку тыпу *Правда о России* (Гунянка 1945в), де одріжняє стару Росію од новой (совітской) ци *Перва Социялистична Держава и Ёй Успіхи* (Перва 1935). В 1934 р. подорожує до Совітского Союза а коли вертат, активні ангажує ся в пропагуваня ідеї переселіня Лемків до Совітского Союза. Спричинят тым великы контроверсії, хоц не єст самітний в тій ідеї, о чым свідчыт хоц-бы брошура *Лемковина-Сибир* (Зынин 1934) выдана в 1934 р. през Сергія Дуркота, котрый подібно під своїм петицієм до урядів Польщы і СССР о згоду на переселіня Лемків на Сибір зобрав 4 тыс. підписів (Horbal 2002б). Ёго стараня міцно попєрал Лемко-Союз в Америці і Канаді, в яком Димитрий Вислоцкій (Гунянка) мал єдну з головных ріль. Ефект тых діянь, як і споминаного міфічного ґрунту уявлінь о Росії, де «плоты кобасами городжены», мал свої трагічны наслідства в роках 1945-1946. В часі довершаного товды проекту переселіня білорусского, литовского, українського населіня з Польщы до СССР (*Repatriacja* 2013). Част

(хоц статистичні не аж так значуча) Лемків поїхала до «Великой Росии» добровільно. Трафила разом з примусово переселеныма (в сумі бл. 70 тыс. Лемків) на голодуючу степову Україну і вшыткы міфы о гойні і російській отчизні Лемків цілком счезли, пропали. Література до днес розписує травму трагічної конфронтації міфу і ідеології з реальністю. Гунянци, якій вернул з Америки, жебы разом з інчыма Лемками выїхати до того, твореного в їх уявах «раю», не подарувано того «баламучыня». Його «прогресивніст» остала на вікы запечатана в вершы Гунянка през стисло з ним спілпрацюючого од такой сорока років Івана Русенку:

Не познате уж Гунянку, –
Ни в Юнкерсі, ни в Пассайку,
Заміст сюсів взул валянки,
Заміст ковта, вділ куфайку (Русенко 2010).

3. Границі, опозиції, ідеологізації

Лемківське пограничне, меншынове, міфічне думаня, утырваляне в текстах, што выбраны їх приміры вказаны остали горі, як тіж комунікуване на ріжны інчы способы, конфронтувало ся, што очывидне, з центровыма, домінуючыма уявліннями, при основах яких стоїт неодлучні політычний чынник¹⁰. Прото інтерпретація лемківського русофільства од XIX ст. аж до тепер, а разом з ньом ріжны політычны рішыня детермінуючы долю той соспільности, проходили цілком поза розумліньом просторовых, культуровых, соспільных категорій творячих лемківску достоменніст. Коли присмотрити ся нп. Знаному (днес пририманому гумористычні) повіджыню, же Лемковина розтігат ся «од Руского Потока до Владивостока»¹¹, з двох перспектив, то одчытаня «очывидне», значыт домінуюче, дізрит в ним постеріганя ся Лемків в границях могучої

¹⁰ Підкрислят то м.ін. Здзіслав Мах, пишучы: «Układ sił na świecie jest taki, że w interesie każdego społeczeństwa, a szczególnie jego elit politycznych jest, aby zorganizować się w państwo narodowe». Еліты той державы зыскуют в вызначеных і узнаных ей границях «praktycznie wolną rękę w poczynaniach wobec swoich obywateli, nawet wówczas, gdy obywatele ci nie należą do grupy dominującej, lecz są mniejszością» (Mach 1994, 13).

¹¹ Не повело ся мі дійти джерел того повіджыня. Фунгувало оно правдоподібно згідно з принципами фольклорового переказу. Спомнений в ним Рускій Поток находит ся на Шляхтівській Руси (тепер зве ся Грайцарек) і вызначат західню границу Лемковины.

імперії і ідентифікування ся з ньом. Перспектыва інча не видит гев границ ани стремлінь політычных, лем кріпліня ся в так шырокій просторовости спільнотом духа, ментальности, культуровых і моральных взорів ґрунтуваных в реліґійній і міфічній єдни. Таке одчуваня і розумліня мае так компенсаційну (о чым уж была бесіда), як і етосову функцію, будучы основом для етосу тырваня і терпліня своей підрядной, упослідженой соспільной позиції.

Знамениті мож того зілюструвати текстами найвызначнійшого лемківского прозаїка, Владиміра Хыляка. Найбарже знана його повіст *Шибеничний верхъ* (Іеронимъ Анонимъ 1877, 1878) – в якій розвинений єст історично-соспільный сюжет ґноблїня і понижаня лемківского народа през стаціонуючых в Карпатах в роках 1768-1770 барских конфедератів – сконструувана єст на схемі подїлу на своїх і чужых, головні на основі моральных постав і психічных примет. Постаць Курнацкого – посланця будучой сторонником Росиян королівской партії – єст благородна і справедлива (прото Курнацкій єст приниманий як свій) в опозиції до бутных, розгуканых, погорджууючых хлопами конфедератів, які під позором патріотызму добивают ся своїх низких приватных ціли. Хыляк не оцінят політычного аспекту барской конфедерациі, смотрит з лемківской перспектывы, тзн. досвідчаня през слабых, зневоленых Русинів кривд, понижаня, погорды. Зміцнити їх може лем креуючы своих сильных. Хыляк вказує гев, а іщы явніше в своей скорійшій оповісти *Польскій патріотъ* (Польскій 1872), на кілько патріотычны ціли головного домінатора над лемківским народом не сут згідны з перспектывом постеріганя Росиян през тот нарід. Наголовковий герой реченой оповісти «патріота», якій отримує велику поміч од дрібных підбескідских дідичів з огляду на особливы шкоды однесены в Січньовым Повстаню, вказує ся звыклым ошустом, переступцьом, што втюк з гарешту. Од нарратора, грекокатолицкого священника, отримує поміч, на яку того стати, не за оповіданя о своим посвячыню і героїчній борбі зо страшныма, безпощадныма москалями, але з огляду на християньске милосердя і спільчутя. «Повстанец» одвдячат ся му тым, же краде найціннійшы предметы з клібанії. Дальшы сюжеты концентруют ся на вказаню невірoгідной кареры героя в середовиску місцевої шляхты, міщаньства і серед священників аж до часу демаскуваня його переступств давных і актуальных. Відоміст о смерти того «благородного» человека з подвійном достоменністю нарратор коментує: «Не великая будетъ слава Польщѣ *in spe*, если

ю такі патріоты созидати будуть» (Польській 1872, 58:2). На явско ріж-ниці в патріотычных одчутях спричыненой етнічном ци регіональном одмінністю, звертал колиси увагу Мариян Здзеховскі: «jest to znakiem, że stanęliśmy w innym kraju, w innym klimacie psychologicznym, wśród ludzi inaczej czujących, w inny sposób do ojczyzny przywiązanych» (Zdziechowski 1924, 22).

Іщы барже зложена была квестия інтерпретації лемківского «привязаня» до Росії в українськым дискурсі. Українскіст містила ся в шыроком пониманю рідной рускости през девятнадцетьовічных лемківських інтелігентів¹² в тій самій ступени, што і російскіст. Прото штотраз явніше формуваны і довершаны українськы народовы і політычны постулаты з лемківской перспектывы розпознаваны были як сепаратызм в однесіню до Руси і рішучо негуваны. Єдночасно з пункту зору українського програму Лемкы, будучы «неодлучном частю українського етносу», не чуючы ся Українцями, сут створеныма «за московскы рублі» сепаратыстами. Як раз тот мотыв «московских рубли», «отуманія москвофільством», «кацапства» ест фактычні до теперішнього часу єдиным тлумачыньом през українських народовців факту, што серед Лемків не розвинула ся українська достоменніст. Принимают таку інтерпретацію і інчы центровы дискурсы (одтале м.ін. вказана полеміка Трохановского з Ольшанськым), а єдночасно з ньом лемківське соспільство піддаване ест політычным рестрикціям і переслідуваню за уявлєны в звязку з такым інтерпретаціям вины. Найтрагічнійшым епізодом, што стал ся досвідчыньом Лемків в тым контексті, были еґзекуції в часі першой світовой войны і масовы гарештуваня і вязніня в концентраціонным лаґрі в Талергофі (Дуць-Файфер 2014). Більшіст з тых гарештувань спричынена была доносами сусідів або ідеологічных опонентів українофільской орієнтації. Остала по них тырвала травма:

Pierwsza wojna światowa przyniosła nam okropne cierpienia. Mama trzy dni w piecu paliła książki, bo były pisane po rusku [...]. Władze austriackie brały niewinnych ludzi do lagru w Talerhofie. Opowiadał nam dziadek, że [...] w Grybowie na rynku w tych naszych niewinnych ludzi rzucali kamieniami, księżda Kuryłłę aż skrwawili, krzyczeli na ludzi *wy zdrajcy moskalofile* (Chomiak 1995, 9).

¹² Их думаня ест мі доступне завдякы тому, же проаналізувала єм тысячы сторін текстів лемківского писменництва.

Рівночасно збільшили они опозицію проти ідеологічним доносителям, а госло «Най жыє свята Русь і святе православіє» – з яким на устах был подібно розстріляный в 1914 р. перед судом в Горлицях о. Максим Сандович (канонізуваный през Польску Автокефальну Православну Церков в 1994 р.) – было провідным в розвиненым в меджевойню пота-лергофским руху (Дуць-Файфер 2014).

Інчим приміром жертв, які потерпіли Лемкы в контексті політичні зінтерпретуваного і схоснуваного русофільства было беззаконне рекрутуваня през Червену Армію тзв. «добровольців», што были посланы на чешській фронт як арматне мясо:

Тридцет двох нас з мого села,
Хлопців неженатых,
Пішло бити враз з рускыма
Ворогів проклятых.

Одлетіли небожата,
Як птах до выраю
І шестьох на чешкій земли
Гнеска спочыває (Горощак 2002, 118).

В одчаруваным лемківским світі по 1947 р. місця на міфічну рускіст в яких-небудь уявлінях уж неє. Єднак остала она глубоко закорієна з цілом ефектывністю силы ідеологічного выключаня і деградуваня в опозиційній до лемківской етнічної достоменности реториці. Аргумент московских рубли і служына Кремльови єст фурт актуалізуваный в однесію до еманципациных і ревіталізаційных діянь підниманых през лемківских активістів і творців¹³.

Бібліографія

Алексовичь, Клавдия. 1909. *Подорожъ Лядзь до дьдуса. Книжечка дл дьтей отъ 6 до 10 лѣтъ*. Львовъ: Типографіи Ставропигійского Института.

¹³ Документы ілюструючы тот спосіб інтерпретуваня лемківского «сепаратызму» сут заміщены м.ін. (Документы 2011). Чысленны приміры таких выповіді найти мож тіж на інтернетовым порталі Радия Руской Бурсы ЛЕМ.ФМ.

- Алексовичъ, Клавдия. 1912. *Заклятый Медвѣдь*. Львовъ: Типографіи Ставропігійского Института.
- Василевскій, Лев. 1914. «Венгерскіе „руснаки” и ихъ судьба». *Русское Богатство*, ч 3: 362-385.
- Горбаль, Богдан. 2010. «Гринда Михайло». В: *Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів*. Ред. Павло Роберт Магочій, Иван Поп. Пер. Надя Кушко, 152. Ужгород: Видавництво В. Падяка.
- Горощак, Иван. 2002. «Ишли Орлы». В: *Ци то лем туга, ци надія. Антологія повyselенчой лемківской літературы*. Ред. Олена Дуць-Файфер, 117-118. Лігниця: Стowаришыня Лемків.
- Гуњанка, Ваньо. 1945а. «Стары и Молоды». В: *Наша Книжка*. Ред. Димитрий Ф. Вислоцкій, 10-80. Юнкерс: Лемко-Союз.
- Гуњанка, Ваньо. 1945б. «Петро Павлик». В: *Наша Книжка*. Ред. Димитрий Ф. Вислоцкій, 209-241. Юнкерс: Лемко-Союз.
- Гуњанка, Ваньо. 1945в. «Правда о России (Писано в 1934 року послі подорожи в СССР)». В: *Наша Книжка*. Ред. Димитрий Ф. Вислоцкій, 278-307. Юнкерс: Лемко-Союз.
- «Гринда Михайло». 2013. В: Красовський, Иван, Челак, Иван. *Енциклопедичний Словник Лемківщини*, 155. Львів: Київське Товариство «Лемківщина».
- «Документы». 2011. *Річник Руской Бурсы*: 28-66.
- Дуць-Файфер, Олена. 2014. «Влияня подій I світової войны на формування ся лемківской достоменности – при спілучасті літературных текстів». *Річник Руской Бурсы*: 49-64.
- «Забытий бунтарь. Михаил Грында. Правдива история о забытом Лемку-бунтарю». 1960. *Карпаторусский Календарь Лемко-Союза на год 1960*: 87-92.
- Зынин, С. Лемко. 1934. *Лемковина-Сибир*. Львов: Накладом автора.
- Иеронимъ Анонимъ. 1877, 1878. «Шибеничный верхъ». *Слово*, ч. 102-120; ч. 1-15: 17-26, 28-29, 31-32.
- «Перва Социалистична Держава и Ёй Успіхи». 1935. *Карпаторусский Календар Лемко-Союза на 1936*: 35-42.
- «Польскій патріотъ. Написалъ по розказу нѣкого русского священника В. Неляхъ». 1872. *Слово*, ч. 38-51: 53-58.
- Русенко, Иван. 2010. «Гуњанка». В: *Русенко – выбране*. Ред. Петро Трохановскій, 124. Крениця-Лігниця: Стowаришыня Лемків.
- Талергофскій Альманахъ. *Пропамятна Книга, выпускъ 1-4. 1924-1932*. Львовъ: Талергофскій Комитетъ.
- Трохановскій, Петро, ред. 2008. *Пантеон Зеленой Лемковины*. Gorlice: Klub Patriotów Łemkowszczyzny.
- Bendza, Marian. 1980. «Sytuacja wyznaniowa na terenie Klucza Muszyńskiego w XVII wieku». *Rocznik Teologiczny ChAT*, з. 1: 137-146.
- Bębynek, Władysław. 1914. *Starostwo muszyńskie, własność biskupstwa krakowskiego*. Lwów: Накладом автора.
- Chomiak, Roman. 1995. *Nasz łemkowski los*. Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.

- Duć-Fajfer, Helena. 2001. *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Duć-Fajfer, Olena. 2015. «Allocating Identity – versus, against, above, in spite of. The Lemko Becoming in Galicia». B: *Galicia Polyphony: Places and Voices*. Red. Alina Molisak, Jagoda Wierzejska, 137-156. Warsaw: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Duć-Fajfer, Helena. 2022. «Przestrzeń rosyjskości w literaturze łemkowskiej». B: *Tożsamość (w) przestrzeni: Studia dedykowane Profesorowi Wasilijowi Szczukinowi*. Red. Matylda Chrzęszcz, Ksenia Dubiel, Helena Duć-Fajfer, 201-215. Kraków: Księgarnia Akademicka. <https://doi.org/10.12797/9788381387316.14>
- Himka, John Paul. 1980. «Hope in the Tsar: Displaced Naive Monarchism Among the Ukrainian Peasants of the Habsburg Empire». *Russian History / Histoire Russe*, ч. 7/1-2: 125-138. <https://doi.org/10.1163/187633180X00102>.
- Hołda, Renata. 2008. «Dobry władca». *Studium antropologiczne o Franciszku Józefie I*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Horbal Bogdan. 2002 a. «Hrynda, Mykhal». B: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Red. Paul Robert Magocsi, Ivan Pop, 200. Toronto: University of Toronto Press.
- Horbal, Bogdan. 2002 b. «Durkot, Serhii». B: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Red. Paul Robert Magocsi, Ivan Pop, 101. Toronto: University of Toronto Press.
- Kołąkowski, Leszek. 1994. *Obecność mitu*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Mach, Zdzisław. 1994. «Procesy rekonstrukcji tożsamości społecznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej». *Nomos*, ч. 7-8: 9-22.
- Olszański, Andrzej. 1990. «Drogi tożsamości Łemków». *Magury'90*: 36-50.
- Repatriacja czy deportacja. Dokumenty*, т. 1-2. 2013. Red. Eugeniusz Misiło. Warszawa: Archiwum Ukraińskie.
- Trochanowski, Piotr. 1990. «Wokół Tadeusza A. Olszańskiego i jego (?) spraw». *Magury'90*: 149-162.
- Zdziechowski, Marian. 1924. *Władysław Syrokomla. Pierwiastek litewsko-białoruski w twórczości polskiej*. Wilno: Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego.